

К
Я
Д
Л

**КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ –
ПЪРВАТА СТРАНИЦА
ОТ НОВАТА ИСТОРИЯ
НА БЪЛГАРИЯ**

Ст.н.с. д-р Василка Танкова

В утрото на новия живот • „България плува и няма да
потъне“ • Оптимистично десетилетие • Гражданското
общество на селска България

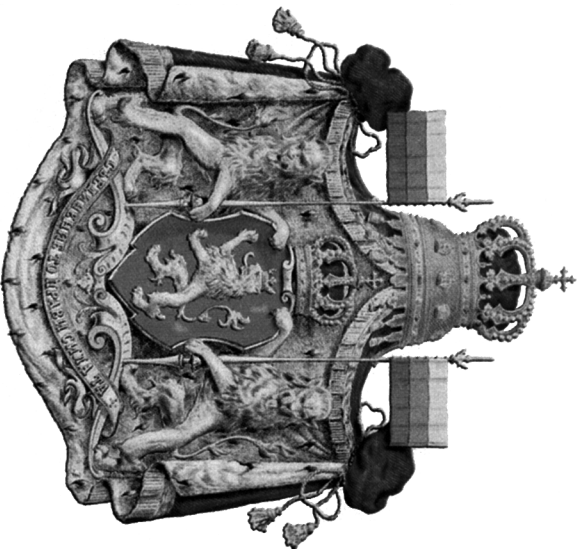
I. В утрото на новия живот

Вглеждайки се в онази далечна, но неизличена в колективната българска представа 1878 г., историческият спомен отбелязва значимостта на деня 3 март (19 февруари ст. ст.*), който днес честваме като национален празник. На тази дата в Сан Стефано руските и турските пълномощници подписват мирния договор, озаглавен край на Руско-турската, съдоносна за балканските народи, но преди всичко за българите, война. Договореностите засягат най-напред Черна гора, Сърбия и Румъния, които получават териториално разширение, а Високата порта признава държавната им независимост. С други глази Османската империя се задължава да изплати на Русия военно обезщетение, да отстъпи Северна Добруджа и част от Източна Мала Азия; да въведе Органически устави в о. Крит, Епир и Тесалия, както и реформи в Босна, Херцеговина и други поробени земи от европейската част.

Санстефанският договор (в шест поставенления) предвижда възстановяването на българската държава като автономно самоуправляващо се княжество и в граници, очертаващи в максимална степен вековните историко-етнически територии на българската нация – Мизия, преобладаващата част от Тракия (с излиз на Бяло море)

* Датите в изложението са по стар стил до промяната му през 1916 г.

Герб на Княжество
България

Подписване на
Санстефански
мирен договор
от граф Игнатиев
и генерал Нелидов
(от руска страна)
и Савет наша и
Садулгах наша
(от турска) –
3 март 1878 г.

15

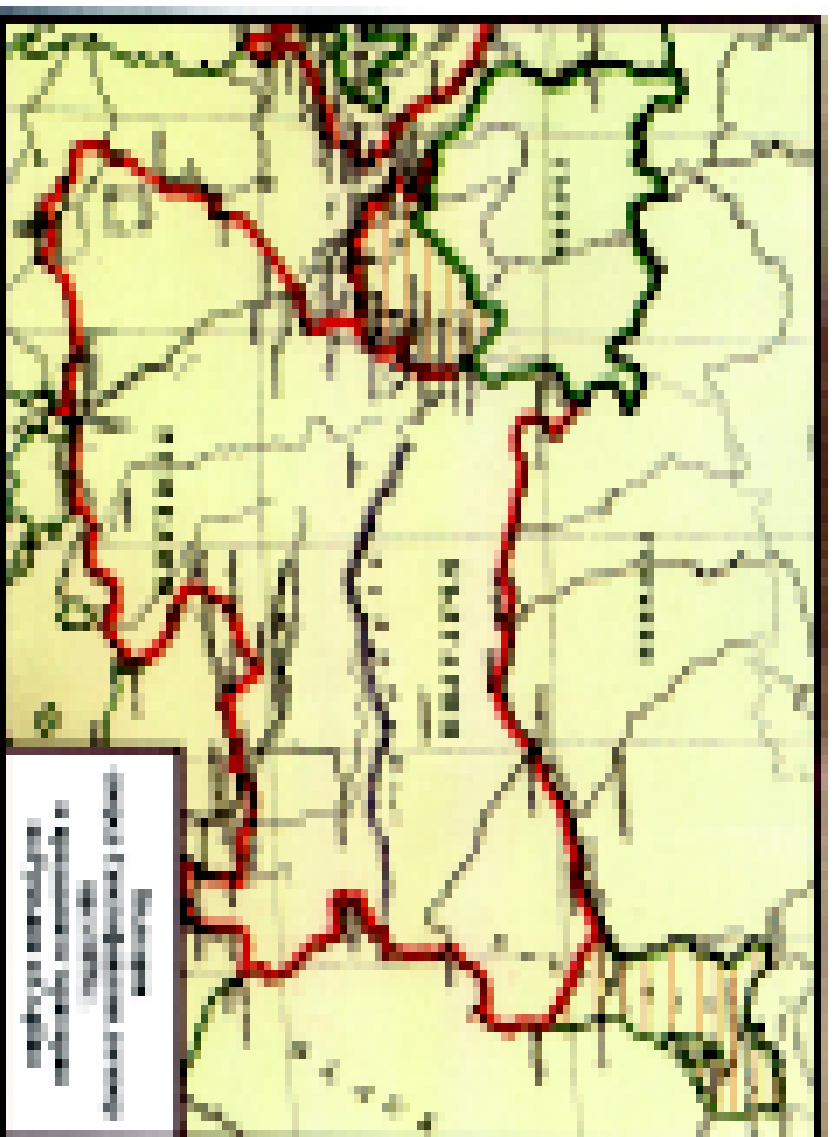
ДЪЛ ПЪРВИ
КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ – ПЪРВАТА СТРАНИЦА ОТ НОВАТА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ

и почти цяла Македония. Българският прочит на тези постановления намира израз в многобройните „благодарителни адреси“, изпратени до руските военни и граждански власти и носещи неописуемия възторг на повярвалите в свободата стотици хиляди българи от Охрид до Галац, от Одрин до Пирот – от всички краища на „възкръсната България“.

Но Санстефанският двустранен мирен договор е предварителен и това предвидено се знае както от споразуменията се Русия и Турция, така и от останалите заинтересувани европейски и засегнатите балкански държави. Също предварително руският самодържец Александър II и царската дипломация, в съответствие с уста-

голяма всебългарска (и въобще славянска) държава.

При тогкова много негативно зададени предварителни условия и при очевидната невъзможност (и неспособност) на руското царско правителство да ги елиминира по военен, политически или дипломатически път, няма как да се съгласим с многократно изказаното мнение, че констативният акт „Велика България“, начертан в Сан Стефано от руския пълномощник граф Николай Павлович Игнатиев, е „успех за руската царска политика“. Рядно е дори да се усъмним дали последниците от Руско-турската война (1877–1878) следва да се преценяват по останалия като мъртва буква Санстефански договор, или по Берлинския,

Карта на България според Санстефанския мирен договор, 3 март 1878 г.

новената след 1815 г. дипломатическа практика, са дали обещание всички въпроси в мирния договор, засягащи общи интереси, да бъдат одобрени и от правителствата на великите сили. Нещо повече. Предварително (чрез подписаните през януари и март 1877 г. с Австро-Унгария т.нар. Будапещенски тайни конвенции) Русия договорно се е отрекла от проекта за създаване на

който в международноправен и в практически смисъл санкционира окончателните споразумения и произтичащите от тях действителни промени.

Двустранните договорености в Сан Стефано въпреки освен българите нямат много застъпници и привърженици на Балканите, в Европа, че и в самата Русия. Няма съмнение също, че преобладаващият мир

предлага най-адекватно решение на българските национални интереси, но той не удовлетворява сръбските и гръцките исторически претенции и въобще не поставя албанския национален въпрос. Несъгласна с решението е и Румъния, чието основно възражение се отнася до присъединяването на Южна Бесарабия към Русия. Националистическият протест на малките балкански държави обаче се фокусира главно върху проектираните „обширни“ територии на новата славянска държава и така снабдява меродавните политически фактори на великите сили с допълнителни аргументи за намеренията им в противобългарски дух.

В най-голяма степен Санстефанският проект засяга балканските плановете на Австро-Унгария. Тя всъщност няма нищо против „преразпределянето“ на Османската империя, но не приема независимостта и териториалните придобивки на Сърбия и Черна гора и още по-малко – реформите в Босна и Херцеговина, чиято анексия е договорили с Русия. Що се отнася до идеята за обединена България до Бяло море, „австро-унгарската дипломация – единнодушно твърдят изследователите – ревниво брани отколешния хабсбургски завет за проваление на всяко начинание, което би довело до образуването на голяма славянска държава в Балканския ногоизток“.

Санстефанска България не само не съответства, но дори очевидно противоречи и на външнополитическата програма на Англия. В Лондон разглеждат съхранението на османската териториална цялост като необходимо условие за възпиране на руската експанзия на югозапад и за осигуряване на собствения си напор на изток. А тъй като в преувеличените опасения на кабинета Биконфилд–Солсбъри „една Голяма България лесно и бързо може да стане Малка Русия“, английските категорични искания за цялостна ревизия на договора, подкрепени с военни демонстрации, безусловно изключват възстановяването на българската държава в нейните исторически и затова – естествени етнодемографски граници.

След изтощителната война и пред нововисналата опасност за нови военни дей-

ствия Русия няма много – направо никакви – козове, с които да надвие или поне да възпре ескалиращата англо-австрийска обща конфронтация, дискретно, но недвусмислено одобрявана от Франция и Италия. Избрала пътя на компромиса, граничещ с капитулация, руската дипломация приема гостоприемното предложение на „неутрална“ Германия да стане домакин на международния форум, предпоставяйки трагичния му за българите изход чрез сключеното в Лондон на 18 май 1878 г. споразумение Шувалов–Солсбъри.

1.1. БЕРЛИНСКИЯТ ДОГОВОР И ОБЩОНАРОДНИЯТ ВЪПРОС

На 1 юни 1878 г. в двореца „Радецки“ посоченият за председател германски канцлер Бисмарк открива заседанията на Берлинския конгрес с думите: „...за да подготвим Санстефанския договор на свободно обсъждане... да утвърдим с общо съгласие и на основата на нови гаранции мира, от който така се нуждае Европа“. В „свободните“, по-малко явни и повече задкулисни обсъждания участват правителствени делегации на Русия, Англия, Австро-Унгария, Германия, Франция, Италия и Турция. В конгресните зали без право на глас, но с възможност да правят изложения са допуснати делегати на Румъния и Гърция. За конгреса пристигат и представители на Сърбия и Черна гора, на въстаниците в Босна и Херцеговина, на Османската банка, Компанията на Източните железници, на европейския печат и различни религиозни и стопански организации. В неофициални срещи и разговори те получават възможност да говорят и защитават своите искания. В Берлин нито официално, нито неофициално не са допуснати единствено представители на българския народ.

Драматичните заседания на Берлинския конгрес, изпълнени с бурни дебати и ожесточени противопоставяния, съпровождани понякога от симулирани ултиматуми, продължават точно един месец. Завършват мирнолюбиво с подписания от пълномощ-